

พระลักษมณ์และราวณะในปถมจริยะ : การดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีทางศาสนา

บุญทริกา บุญโญ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ในฐานะคู่ขัดแย้งระหว่างพระลักษมณ์และราวณะในปถมจริยะของวิมลสุริและรามายณะของวาลมิกิ และวิเคราะห์ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามในบริบทศาสนาเซนที่ปรากฏผ่านเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสอง ผลการศึกษาพบว่าเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราวณะในรามายณะฉบับวาลมิกิแทบจะไม่ได้ปรากฏ เนื่องด้วยรามายณะฉบับวาลมิกินั้นเน้นเสนอภาพความขัดแย้งระหว่างพระรามกับราวณะ ในขณะที่ปถมจริยะของวิมลสุริมีการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสองผ่านเรื่องราวความขัดแย้งที่ดำเนินมาตั้งแต่อดีตชาติ ลักษณะความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสอง ได้แก่ (1) การเกิดร่วมกันในทุกภพชาติ (2) การมีชะตาต้องสังหารกัน และ (3) การก้าวผ่านอีกฝ่ายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพ ผลการวิเคราะห์ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามในบริบทศาสนาเซนจากเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสอง พบว่ามีการดัดแปลงนิทานพระราม 2 ลักษณะ คือ (1) ดัดแปลงโดยรักษาโครงเรื่องนิทานดั้งเดิมไว้ และ (2) สร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ การดัดแปลงนิทานพระรามเช่นนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนาเรื่องศลากาปุรุषะและเรื่องกรรมกับสังสารวัฏ ทำให้ปถมจริยะ รามายณะฉบับของศาสนาเซนกลายเป็นวรรณคดีทางศาสนาที่มีการนำเสนอแนวคิดทางศาสนาสอดแทรกอยู่ในเรื่องอย่างลงตัว

คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ประเทศไทย

boondarika.b@chula.ac.th

บทความวิจัย

รับบทความ: 22 เมษายน 2565

แก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2565

ตอบรับ: 30 สิงหาคม 2565

คำสำคัญ พระลักษมณ์ ราวณะ รามายณะฉบับของศาสนาเซน
การดัดแปลงนิทานพระราม

Lakṣmaṇa and Rāvaṇa in Paūmacariya : The Adaptation to Religious Literature of the Story of Rāma

Boondarika Boonyo

Abstract

This research article aims to compare the contradictory relationship between Lakṣmaṇa and Rāvaṇa in Vimalasūri's version of Paūmacariya and Valmīki's version of Rāmāyaṇa. Also, this article analyzes the adaptation of the Story of Rāma in Jainism context through the concept of relationship between these two characters; Lakṣmaṇa and Rāvaṇa. It was found that the relationship of Lakṣmaṇa and Rāvaṇa in Valmīki's version of Rāmāyaṇa rarely existed because this version focuses on the contradiction between Rāma and Rāvaṇa whereas Valmīki's version of Paūmacariya presents the relationship of Lakṣmaṇa and Rāvaṇa by mentioning their past-life's conflicts. There are three types of relationship between Lakṣmaṇa and Rāvaṇa namely; 1) sharing the same lifetime, 2) being the killer of each other and, 3) transcending each other for status shifting. Regarding the analysis of adaptation of the Story of Rāma in Jainism context through the concept of relationship between Lakṣmaṇa and Rāvaṇa, the study presents two patterns of adaptation namely; 1) reserving the original plot, and 2) creating an alternative narration. Through an adaptation of the story of Rāma, it was influenced by the religious thoughts on Śalākāpuruṣa, Karma (action) and Saṃsāra (Cycle of life). By doing so, Paūmacariya, the Jainism version of Rāmāyaṇa becomes religious literature presenting the seamless religious thoughts in the story.

Faculty of Arts
Chulalongkorn University.
Thailand

boondarika.b@chula.ac.th

Research Article

Received: 22 April 2022

Revised: 19 June 2022

Accepted: 30 August 2022

Keywords: Lakṣmaṇa, Rāvaṇa, Jain Rāmāyaṇa,
Adaptation of the Rāma's Story

1. บทนำ

รามายณะฉบับของศาสนาเซนจัดเป็นวรรณคดีประเภทเรื่องเล่า หรือที่เรียกว่า ปุราณะ (Purāṇa) อันมีขอบเขตกว้างขวางและมีความหลากหลาย วรรณคดีประเภท ปุราณะมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องราวชีวิตประวัติของศลากาปุรุषะ (Śalākāpuruṣa)¹ หรือกลุ่มบุคคลที่มีชื่อเสียง 63 องค์ อันได้แก่ พระตีสถังกร 24 พระองค์ พระจักรพรรดิ 12 พระองค์ พลเทวะหรือพลภัทร 9 องค์ วาสุเทวะหรือนารายณะ 9 องค์ และ ประติวาสุเทวะหรือประตินารายณะ 9 องค์ ตามความคิดเรื่องศลากาปุรุषะ พระราม พระลักษมณ์ และราวันะ จัดเป็น พลเทวะ วาสุเทวะ และประติวาสุเทวะตามลำดับ

วรรณคดีเรื่องเล่าของศาสนาเซนเฉพาะที่เป็นเรื่องรามายณะมีหลายฉบับ ฉบับที่เก่าแก่ที่สุดและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นรามายณะของศาสนาเซนและมีอิทธิพลต่อรามายณะฉบับของศาสนาเซนฉบับอื่น ๆ คือ ปุ้มจริยะ (Paūmacariya) ของวิมลสุริ (Vimalasūri) วรรณคดีเรื่องนี้แต่งด้วยภาษาไซนมหาราชฏริ (ภาษา มหาราชฏริที่ใช้ในวรรณคดีเซน) ซึ่งเป็นภาษาปรากฏตสาขาหนึ่ง วิมลสุริระบุปีที่แต่ง ไว้ในตอนท้ายเรื่องว่า “530 ปี ในพุทธมกาล หลังจากพระมหาวิระบรรลุนิพพาน จริยะเรื่องนี้จึงถูกประพันธ์ขึ้น” (PCV.118.108) ซึ่งตรงกับคริสต์ศตวรรษที่ 1 (Jain, 2006, p. 160; Kulkarni, 1990, p. 51) ชื่อเรื่องปุ้มจริยะนั้น มาจากคำว่า ปุ้ม (pkt. paūma; skt. padma) แปลว่า ดอกบัว และเป็นนามหนึ่งของพระราม (Monier-Williams, 1899, p. 584) ในที่นี้ ปุ้ม หมายถึง พระราม รวมกับคำว่า จริยะ (pkt. cariya; skt. carita) ซึ่งหมายถึง การกระทำ, ความประพฤติ, การผจญภัย (Monier-Williams, 1899, p. 389)

¹ ศลากาปุรุषะหรือมหาปุรุष เป็นกลุ่มบุคคลผู้ยิ่งใหญ่หรือมีชื่อเสียง 63 องค์ ตามแนวคิดของศาสนาเซน ศลากาปุรุषะทั้ง 63 องค์ จะปรากฏในทุก ๆ ครึ่งกาลจักร (Wheel of time; เป็นการนับรอบเวลาจักรวาลของศาสนาเซน) ดังนั้นในวรรณคดีเรื่องเล่าของศาสนาเซนจะปรากฏชื่อศลากาปุรุषะ 2 กลุ่ม คือกลุ่ม 63 องค์ในรอบ ครึ่งกาลจักรปัจจุบัน และกลุ่ม 63 องค์ ที่จะปรากฏในอีกครึ่งกาลจักรในอนาคต (ดูเพิ่มเติมใน De Clercq, 2013, pp. 142-143; Jaini, 2000, pp. 375-428)

ชื่อเรื่องปถมจริยะจึงหมายถึงเรื่องราววีรกรรมของพระรามหรือเรื่องราว (ว่าด้วย) ความประพฤติ (ที่ดั่งาม) ของพระราม

รามายณะฉบับของศาสนาเซนมีเค้าโครงเรื่องเหมือนรามายณะฉบับของศาสนาฮินดู กล่าวคือเป็นเรื่องราวของพระรามผู้ยอมออกไปเดินป่า 14 ปี ตามคำขอของนางไภษเกีย โดยมีพระลักษมณ์และนางสีดาติดตามไปด้วย ระหว่างอยู่ในป่า นางสีดาถูกราวณะ รากษสผู้ครองเมืองลงลักพาตัวไป พระรามยกทัพวานรไปทำสงครามกับราวณะเพื่อนำนางสีดากลับคืน ท้ายสุดราวณะถูกสังหารในสนามรบ และพระรามก็ได้นางสีดาคืน ทั้งหมดจึงเดินทางกลับอโยธยา

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษารามายณะของศาสนาเซนแล้ว ทำให้พบประเด็นสำคัญคือมีการดัดแปลงบทบาทของตัวละคร ด้วยการปรับให้พระลักษมณ์เป็นคู่ต่อสู้โดยตรงของราวณะและกลายเป็นผู้สังหารราวณะในท้ายที่สุด บทบาทของตัวละครในเรื่องนี้ของศาสนาเซนนั้นมีความแตกต่างจากนิทานพระรามดั้งเดิมที่พระรามจะเป็นผู้สังหารราวณะเสียเอง

นอกจากการปรับบทบาทตัวละครโดยยกคู่ขัดแย้งระหว่างพระลักษมณ์และราวณะให้เป็นตัวละครคู่ปรปักษ์หลักของเรื่องแล้ว รามายณะฉบับของศาสนาเซนยังมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของอดีตชาติและอนาคตของพระลักษมณ์และราวณะซึ่งเป็นสิ่งที่กวีเซนสร้างสรรค์ขึ้นโดยทำให้เห็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งการปรับบทบาทตัวละครและการเติมเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสองยังแสดงให้เห็นจุดประสงค์ของกวีเซนในการทำให้รามายณะกลายเป็นวรรณคดีทางศาสนา

จากประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีศาสนาเซน โดยจะเปรียบเทียบเรื่องราวระหว่างตัวละครทั้งสองในปถมจริยะของวิมลสุริกับรามายณะฉบับบาลมิกี ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิมเพื่อแสดงให้เห็นถึงการดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีทางศาสนาได้ชัดเจน

ยิ่งขึ้น รวมทั้งยังแสดงให้เห็นลักษณะเด่นของรามายณะฉบับของศาสนาเซน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระรามและเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการศึกษาวรรณกรรมเรื่องรามายณะและรามายณะของศาสนาเซนด้วย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ในฐานะคู่ขัดแย้งระหว่างพระลักษมณ์และราavanaในปฐุมจริยะของวิมลสุริและรามายณะของวาลมิกิ และวิเคราะห์ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามในบริบทศาสนาเซนที่ปรากฏผ่านเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสอง

3. การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีผู้ทำวิจัยเกี่ยวกับรามายณะและนิทานพระรามในแง่มุมหลากหลาย ได้แก่

3.1 การศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระรามเฉพาะฉบับใดฉบับหนึ่ง

งานวิจัยกลุ่มนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระรามเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นหลัก โดยมีการเปรียบเทียบกับวรรณกรรมเรื่องพระรามฉบับอื่นเพื่อแสดงให้เห็นแง่มุมสำคัญจากวรรณกรรมเรื่องที่ผู้วิจัยเน้นศึกษา ได้แก่ Chandra (1970) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปฐุมจริยะของวิมลสุริในด้านการเปรียบเทียบเรื่องเล่าระหว่างปฐุมจริยะกับรามายณะฉบับวาลมิกิและรามายณะของศาสนาเซนฉบับอื่น และศึกษาวิเคราะห์แง่มุมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในเรื่องปฐุมจริยะ ส่วนวุฒินันท์ ชัยศรี (2554) ได้ศึกษาเนื้อหาและรูปแบบของวรรณกรรมเรื่องพรหมจักรในฐานะวรรณคดีชาดก รวมทั้งวิเคราะห์ลักษณะร่วมของพรหมจักรกับวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอื่น ๆ

3.2 การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องพระราม

งานวิจัยกลุ่มนี้ผู้วิจัยมุ่งเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องพระรามฉบับใดฉบับหนึ่งกับฉบับอื่น ๆ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมเรื่องพระราม ได้แก่ สมพร สิงห์โต (2517) ได้ศึกษาเปรียบเทียบรามายณะฉบับวาลมิกีกับรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ในแง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมเรื่องพระรามทั้งสองฉบับด้านเนื้อเรื่อง ตัวละคร และสาระสำคัญ และศึกษาอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องพระรามทั้งสองฉบับที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย พร้อมกันนี้ยังมี ศิราพร จิตะฐาน (2522) ได้ศึกษานิทานพระรามสำนวนต่าง ๆ ในประเทศไทย เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงรายละเอียดอันจะทำให้เห็นการแพร่กระจายของนิทานในแต่ละถิ่น และ De Clercq (2005) ได้ศึกษารามายณะฉบับของศาสนาเซน 3 ฉบับ ได้แก่ ปฐมจริยะของวิมลสุริ, ปัทมจริยะของรวิเชณะ (Padmacarita of Raviṣeṇa) และปฐมจริยะของสวยมภู (Paūmacarü of Svayambhu) เพื่อให้เห็นความหมายและลักษณะของความเป็นปุราณะตามแบบวรรณคดีของศาสนาเซน

3.3 การศึกษาตัวละครในวรรณกรรมเรื่องพระราม

หรรษา ดึงสุวรรณ (2548) ได้ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของนางสีดาในรามายณะและรามเกียรติ์ เพื่อให้เห็นความแตกต่างในด้านสถานภาพ บทบาท และสิทธิสตรีระหว่างอินเดียและไทย อิติ แจ่มขจรเกียรติ (2553) ได้ศึกษาตัวละครทศกัณฐ์ในฐานะตัวละครอธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยศึกษาจากรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 De Clercq (2010, 2011, 2015) ศึกษาอนุภาคและเรื่องราวของชฎายุ สีด้า และศูรปณา ในรามายณะของศาสนาเซน เพื่อให้เห็นการดัดแปลงตัวละครในบริบทวรรณคดีเรื่องเล่าของศาสนาเซน ส่วนนาวัน วรรณเวช (2557) ได้ศึกษาทฤษฎีตัวละครปราชัยหรือประตินายกะที่ปรากฏในตำราทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต และนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ศึกษาตัวละครราวณะในรามายณะฉบับวาลมิกีกว่ามีลักษณะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับทฤษฎีอย่างไร ในขณะที่

ชลลดา มงคล (2560) ได้ศึกษาเปรียบเทียบตัวละครทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เปรียบเทียบกับฉบับท้องถิ่น ในด้านบุคลิกลักษณะ ลักษณะนิสัย บทบาท และกลวิธีการสร้างตัวละคร และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเหมือนและความต่างของตัวละครทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ บุญทริกา บุญโญ (2562) ได้ศึกษาลักษณะเด่นและบทบาทของตัวละครราวณะในปถมังจริยะของวิมลสุริ และวิเคราะห์แนวคิดทางศาสนาที่มีอิทธิพลและมีความสัมพันธ์กับตัวละครราวณะ พร้อมกันนี้ยังมี ชวรินทร์ คำมาเขียว และคณะ (2564) ได้ศึกษาพลวัตอุดมคติของพระรามและพระยาพรหมจักรเพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวละครพระรามและพระยาพรหมจักรและเห็นมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยยวนที่สะท้อนผ่านตัวละครพระยาพรหมจักร จะเห็นว่า งานวิจัยกลุ่มนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาตัวละครใดตัวละครหนึ่งจากวรรณกรรมเรื่องพระราม และเปรียบเทียบกับตัวละครเดียวกันในวรรณกรรมเรื่องพระรามฉบับอื่น หรือนำตัวละครมาวิเคราะห์กับทฤษฎีทางวรรณกรรม

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระรามในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงของนิทานพระรามที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลของพุทธศาสนา แต่การศึกษาในแง่มุขศาสนาเช่นนั้นมีผู้ทำวิจัยไม่มาก มีเพียงงานของ Chandra (1970) และงานของ De Clercq (2005, 2010, 2011, 2015) เท่านั้น ดังที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ในบทบทวนวรรณกรรมข้างต้น โดยผลการศึกษาของ Chandra (1970) แสดงให้เห็นที่มาของเนื้อเรื่อง อนุภาคที่ปรากฏในเรื่อง อิทธิพลจากวรรณกรรมเรื่องพระรามฉบับก่อนหน้า และอิทธิพลที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องพระรามฉบับอื่น รวมทั้งแง่มุขทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นจากเรื่องปถมังจริยะ ส่วนผลการศึกษาของ De Clercq (2005) แสดงให้เห็นแนวคิดและลักษณะความเป็นปุราณะตามแบบวรรณกรรมของศาสนาเชน และผลการศึกษาของ De Clercq (2010) แสดงให้เห็น

การนำเสนอความคิดและหลักปรัชญาของศาสนาเซนที่สื่อสารผ่านเรื่องราวในอดีตชาติของตัวละครชวายุ ในขณะที่ผลการศึกษาของ De Clercq (2011) แสดงให้เห็นอนุภาคเรื่องนางสีดาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องรามายณะฉบับของศาสนาเซนว่ามีหลายแบบ และสะท้อนการสืบทอดนิทานพระรามที่สามารถแบ่งได้เป็นหลายสาย ส่วนผลการศึกษาของ De Clercq (2015) แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างเรื่องเล่าของนางศุรปณาที่ปรากฏในรามายณะฉบับของศาสนาเซน กับรามายณะฉบับวาลมิกิ เพื่อให้เห็นการดัดแปลงเรื่องเล่าของกวีเซน จากผลการศึกษาของ Chandra (1970) และ De Clercq (2015) ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์ และราวณะในครั้งนี้จะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้และเติมเต็มความเข้าใจเรื่องการดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีทางศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากวรรณกรรมเรื่องพระราม 2 ฉบับ ได้แก่

4.1 ปุุมจรียะ ของ วิมลสุริ ฉบับตีพิมพ์ปี 2011 โดย Ā. Ōmkārasūri Ārāḍhanā Bhavana และใช้ฉบับตีพิมพ์ปี 1968 โดย Prakrit Text Society เป็นฉบับเปรียบเทียบในการอ้างอิงผู้วิจัยจะใช้ตัวย่อ PCV และตามด้วยเลขลำดับบรรพ และลำดับบท ยกตัวอย่างเช่น PCV.103.1 หมายถึง ปุุมจรียะของวิมลสุริ บรรพที่ 103 ฉันทบทที่ 1

4.2 มหาकाพย์รามายณะฉบับวาลมิกิ ฉบับแปลเป็นภาษาไทยโดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รัชชมณี และคณะ ตีพิมพ์ปี 2557 โดย มหาวิทยาลัยศิลปากร ในการอ้างอิงผู้วิจัยจะใช้ตัวย่อ VR ตามด้วยลำดับกัณฑ์ และลำดับสรรค ยกตัวอย่างเช่น VR.6.8 หมายถึง รามายณะฉบับวาลมิกิ กัณฑ์ที่ 6 สรรคที่ 8

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ผู้วิจัยศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

5.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ เรื่องปถมจริยะและรามายณะ รวมทั้งเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ ข้อเขียนต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

5.2 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ตามกรอบแนวคิดที่กำหนด

5.3 เรียบเรียง นำเสนอผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และ ข้อเสนอแนะ

6. ผลการวิจัย

6.1 เรื่องราวระหว่างพระลักษมณ์และราชนะในปถมจริยะ

ปถมจริยะนำเสนอเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองที่นำไปสู่ การต่อสู้และการสังหารฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้สิ้นชีวิตไปอย่างละเอียด การนำเสนอเรื่องราว ความขัดแย้งของตัวละครทั้งสองนี้อาจแบ่งเรื่องราวได้เป็น 2 ส่วน ตามช่วงเวลาปรากฏ ในเรื่อง ได้แก่ ความขัดแย้งในภพชาติปัจจุบันของตัวละคร และความขัดแย้งในอดีตชาติ ดังนี้

6.1.1 ความขัดแย้งในภพชาติปัจจุบันระหว่างพระลักษมณ์และราชนะ

ในภพชาติปัจจุบันที่ทั้งคู่กำเนิดเป็นพระลักษมณ์และราชนะ พบว่าความขัดแย้ง ระหว่างตัวละครทั้งสองปรากฏชัดเจนในฐานะศัตรูที่ต่อสู้กันในสนามรบ โดยมีชนวนเหตุ มาจากการที่ราชนะลักพานางสีดาไป พระราม พระลักษมณ์ พร้อมด้วยกองทัพอานร จึงตามมาทำสงครามกับราชนะเพื่อนำนางสีดาคืน รามายณะฉบับของศาสนาเซน เล่าเรื่องราวการทำสงครามระหว่างฝ่ายพระรามและฝ่ายราชนะ โดยยกบทบาทของ

พระลักษมณ์ให้โดดเด่นในฐานะวีรบุรุษในการสงคราม บทบาทพระลักษมณ์จึงเป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงในการต่อสู้กับราavana และตัวละครทั้งสองมีบทบาทเป็นวีรบุรุษผู้มีความสามารถในการรบ

เรื่องราวที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองอย่างชัดเจน เกิดในเหตุการณ์ที่เป็นการต่อสู้ในสงคราม มีทั้งหมด 2 ตอนสำคัญ และนำไปสู่การสังหารฝ่ายหนึ่งให้สิ้นชีวิตไปในตอนท้ายของสงคราม ได้แก่ (1) เหตุการณ์ที่ราavana ชัดคักตีไล่พระลักษมณ์ และ (2) เหตุการณ์ช่วงท้ายของสงครามที่พระลักษมณ์ต่อสู้ตัวต่อตัวกับราavana

เหตุการณ์แรกที่แสดงความขัดแย้งของตัวละครทั้งสองคือในเหตุการณ์หลังจากที่พระลักษมณ์จับอินทรชิตไปในการรบแล้ว พระลักษมณ์ก็แผดเผาเข้าป้องกันวิษณะผู้กำลังรบกับราavana และถูกราavana ฟุ้งศรีสุไล้ ราavana จึงขัดหอกโมมวิยาไล่พระลักษมณ์ ทำให้พระลักษมณ์สิ้นสติไปทันที (PCV.61.53-56) เหตุการณ์ที่สองเกิดขึ้นในช่วงท้ายของสงคราม เมื่อกองทัพสองฝ่ายเผชิญหน้ากัน พระลักษมณ์และราavana ต่อสู้กันด้วยศรชนิดต่าง ๆ และเมื่อราavana เห็นว่าศรไม่อาจทำร้ายพระลักษมณ์ได้ จึงได้เรียกจักรแก้วอันเป็นสัญลักษณ์ของอรรชจักรพรรดิออกมา แต่เมื่อขว้างจักรออกไปแล้ว จักรแก้วนั้นกลับไปประทักชินและหยุดบนหัตถ์ของพระลักษมณ์ ทำให้ราavana ทราบว่าตนเองจะต้องถูกพระลักษมณ์สังหาร ราavana ไม่ยอมแพ้ด้วยไม่ต้องการเสียศักดิ์ศรี ท้ายสุดจึงถูกพระลักษมณ์สังหารด้วยจักรแก้ว (PCV.71.58-68; PCV.72.12-36; PCV.73.5-29)

เมื่อเปรียบเทียบกับรามายณะของวาลมิกิ พบว่าเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองปรากฏในเหตุการณ์เดียวกันหนึ่งเหตุการณ์ คือเหตุการณ์ที่ราavana ชัดคักตีไล่พระลักษมณ์ โดยรามายณะของวาลมิกิให้รายละเอียดเหตุการณ์นี้ว่าในขณะที่พระรามกำลังต่อสู้กับราavana นั้น พระลักษมณ์และวิษณะได้เข้าร่วมโจมตีราavana จนรถศึกถูกทำลาย ราavana ผู้โกรธได้คว้าหอกมาหมายจะสังหาร

วิภาษณะ แต่พระลักษมณ์เข้ามาขัดขวางไว้ ราวณะจึงเปลี่ยนใจขัดหอกนั้นใส่พระลักษมณ์ล้มลง (VR.6.88) ซึ่งจะเห็นว่า แม้เหตุการณ์หลักของรามายณะทั้งสองฉบับจะเหมือนกัน คือราวณะขัดหอกใส่พระลักษมณ์ แต่รายละเอียดของเหตุการณ์กลับมีส่วนที่ต่างกัน ในรามายณะฉบับวาลมิกินำเสนอภาพการรบกลุ่มมฤมาหระหว่างฝ่ายพระราม พระลักษมณ์ วิภีষণะ และฝ่ายราวณะที่มีราวณะผู้เดียว ส่วนปถมจรีจะนำเสนอภาพการรบตัวต่อตัวระหว่างราวณะและวิภีষণะ โดยส่วนที่เหมือนกันของรามายณะทั้ง 2 ฉบับ คือ พระลักษมณ์เข้าไปปกป้องวิภีষণะ จึงถูกราวณะขัดหอกใส่ ส่วนเหตุการณ์ที่พระลักษมณ์สังหารราวณะนั้นไม่มีปรากฏในรามายณะฉบับวาลมิกิ เนื่องจากด้วยรามายณะฉบับวาลมิกินั้นมุ่งนำเสนอภาพแห่งความกล้าหาญและการสรรเสริญวีรกรรมของพระรามที่ต่อสู้และสังหารราวณะลงได้ ในเหตุการณ์ตอนนี้จึงไม่ปรากฏบทบาทของพระลักษมณ์แต่อย่างใด

6.1.2 ความขัดแย้งของตัวละครพระลักษมณ์และราวณะในอดีตชาติ

ปถมจรีจะให้รายละเอียดความขัดแย้งของตัวละครทั้งสองในอดีตชาติไว้ในบรรพที่ 103 โดยเล่าเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างวสุทตตะกับศรีกานตะ ซึ่งจะมาเป็นพระลักษมณ์และราวณะในชาติปัจจุบัน วสุทตตะเป็นน้องชายของธนัตตตะ บิดาของนางคุณมตีได้หมั้นหมายนางไว้กับธนัตตตะ แต่มารดาของนางเกิดความโลภ จึงได้แอบหมั้นหมายนางคุณมตีไว้กับเศรษฐีศรีกานตะ เมื่อพราหมณ์ยาชญวล์ยะรู้เรื่อง จึงได้ไปบอกวสุทตตะ วสุทตตะตั้งใจไปสังหารศรีกานตะและจบลงด้วยการที่ทั้งสองฝ่ายต่างสังหารกันและกัน ในชาติต่อมาทั้งคู่เกิดเป็นกวางกรุงคะและต่างสังหารกันเพื่อแย่งนางกวางซึ่งเป็นนางคุณมตีที่มากเกิดใหม่ ในชาติต่อ ๆ มา ทั้งคู่เกิดเป็นหมูป่า ช้าง มหิงสา วัวตัวผู้ ลิง กวางตัวผู้ กวางรุรุ และสิ่งมีชีวิตอื่นทั้งในน้ำและบนบกและต่างสังหารกันและกันในทุก ๆ ชาติ (PCV.103.7-21) หลังจากนั้นศรีกานตะเกิดเป็นสวยามภู ส่วนวสุทตตะเกิดเป็นปุโรหิตศรีภฤติ และนางคุณมตีเกิดเป็นธิดาของศรีภฤติ ชื่อว่า เวควตี นางมีความงามเป็นที่เลื่องลือ แต่ปุโรหิตศรีภฤติไม่ยินยอมยกนางให้

แต่งงานกับสวयัมภูหรือกษัตริย์องค์ใด ๆ สวयัมภูจึงสังหารปุโรหิตศรีภุติและใช้กำลังข่มเหงนางเวควตี นางเวควตีสาปให้ชาติต่อไปสวयัมภูต้องสิ้นใจเพราะตัวนางเป็นต้นเหตุ ต่อจากนั้นหลังจากเวียนว่ายตายเกิดอีกหลายชาติ ปุโรหิตศรีภุติได้มาเกิดเป็นพระลักษมณ์ ส่วนสวयัมภูมาเกิดเป็นราวณะ และนางเวควตีมาเกิดเป็นนางสีดา (PCV.103.86-120; Chandra, 1970, pp. 187-188)

ในรามายณะฉบับวาลมิกิ ไม่ปรากฏเรื่องราวในอดีตชาติของพระลักษมณ์และราวณะ แต่ปรากฏเรื่องราวของนางเวทตี ซึ่งราวณะไปพบนางในป่าหิมวัต หลังจากเหตุการณ์ยกเขาไกรลาสและได้นาม “ราวณะ” มาจากพระศิวะ นางเวทตีเล่าเรื่องราวของนางให้ราวณะฟังว่านางเป็นธิดาของพรหมฤๅษีนามว่ากุศธวะ บิดาของนางไม่ยินยอมยกนางให้แก่ผู้ใดเพราะต้องการถวายนางแด่พระวิษณุ จึงถูกราชาของพวกแพตย์นามว่าศัมภุสังหาร นางจึงบำเพ็ญตบะอันใหญ่หลวงเพื่อทำความปรารถนาของบิดาให้เป็นจริง ราวณะเมื่อได้ฟังเรื่องของนางแล้วกลับมีจิตปรารถนาต่อนางด้วยอำนาจศรัทธาเทพ จึงได้ล่องเกิบนางเวทตีด้วยการสัมผัสปลายผมของนาง นางเวทตีโกรธและสาปให้ราวณะต้องตายเพราะตนแล้วจึงเข้าสู่กองไฟ นางมาบังเกิดเป็นนางสีดาเพื่อสังหารราวณะ (VR.7.17)

เรื่องราวของนางเวควตีในปถมจริยะสอดคล้องกับเรื่องราวของนางเวทตีในรามายณะของวาลมิกิ แต่แตกต่างกันในรายละเอียดและลำดับของเหตุการณ์ กล่าวคือ ในรามายณะของวาลมิกิเรื่องนี้อยู่ในอุตตรกัณฑ์² ในส่วนที่ฤๅษีศคัสตยะเล่าถึงเรื่องราวความยิ่งใหญ่ของราวณะให้แก่พระรามฟัง ในขณะที่เรื่องนางเวควตีในปถมจริยะนั้นอยู่ในบรรพที่ 103 ของเรื่องปถมจริยะซึ่งพรรณนาเรื่องราวความเป็นมาในชาติภพก่อนหน้าของตัวละครในเรื่องทั้งพระราม พระลักษมณ์ นางสีดา ราวณะ

² เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเรื่องรามายณะดั้งเดิมนั้นมี 5 กัณฑ์ คือตั้งแต่โยธยากัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่ 2 ถึงยุทธกัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่ 7 ส่วนพาลกัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่ 1 และอุตตรกัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่ 7 นั้น ได้รับการแต่งเติมเข้ามาภายหลัง (ดูเพิ่มเติมใน Goldman, 1990, pp. 14-18)

และนักรบฝ่ายพระรามคนอื่น ๆ ส่วนรายละเอียดของเรื่องในตอนนี้นั้นก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในรามายณะฉบับบาลมีกิ รวณะมิได้เป็นผู้สังหารบิดาของนางเวทตี เขาสัมผัสสลายผมของนางและโดนนางสาป ในขณะที่ปถมจริยะนั้น สวียมภูซึ่งในชาติต่อมาจะเกิดเป็นรวณะเป็นผู้สังหารบิดาและข่มเหงนางเวทตี อีกทั้งปถมจริยะยังมีการเชื่อมโยงตัวละครทั้งสาม คือ สวียมภู ศรีภุติ และเวทตี เข้ากับตัวละครรวณะ พระลักษมณ์ และนางสีดา ซึ่งเป็นการดัดแปลงนิทานพระรามที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้งกัน

6.2 ลักษณะความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และรวณะ

ปถมจริยะนำเสนอภาพตัวละครพระลักษมณ์และรวณะเป็นภาพวีรบุรุษผู้มีความสามารถในการรบ ทั้งคู่เป็นนักรบที่แข็งแกร่งและมีศักดิ์ศรีที่จะไม่ยอมพ่ายแพ้โดยง่าย ความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองที่ปถมจริยะนำเสนอจึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะความขัดแย้งของศัตรูคู่ปรปักษ์ที่ยืนอยู่คนละฝ่ายในสงคราม ต่างฝ่ายต่างต้องการเอาชนะคู่ต่อสู้ และรักษาศักดิ์ศรีโดยไม่หวั่นเกรงต่อความตาย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และรวณะในฐานะศัตรูคู่ปรปักษ์ในปถมจริยะ ซึ่งเป็นรามายณะฉบับของศาสนาเชนแล้ว จะพบว่าความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองมีลักษณะเป็นคู่ตัวละครที่เกิดร่วมกันทุกภพชาติ มีชะตาต้องสังหารกัน และมีการก้าวผ่านอีกฝ่ายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพ ดังนี้

6.2.1 คู่ตัวละครที่เกิดร่วมกันทุกภพชาติ

ลักษณะประการแรกของความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และรวณะคือทั้งคู่เป็นตัวละครที่เกิดร่วมกันทุกภพชาติ ตั้งแต่ชาติที่เป็นวสุหัตตะและศรีกานตะ เป็นต้นมา ซึ่งทั้งคู่ต่างสังหารกันและกันและไปเกิดใหม่ก็สังหารกันและกันเรื่อยมาจนกระทั่งในชาติปัจจุบันซึ่งทั้งคู่กำเนิดเป็นพระลักษมณ์และรวณะ เมื่อพระลักษมณ์สังหารรวณะแล้ว และถึงคราวต้องสิ้นอายุขัย ทั้งรวณะและพระลักษมณ์ต่างก็ตกนรกเพราะบาปกรรมที่ทำไว้ตอนมีชีวิต ทั้งนี้ ชะตาที่ต้องเกิดร่วมกันทุกภพชาตินั้น

ยังไม่สิ้นสุดในชาติที่เป็นพระลักษมณ์และราavana แต่ปทุมจริยะยังแสดงความสัมพันธ์เช่นนี้ของตัวละครทั้งสองในชาติต่อ ๆ ไป โดยเรื่องราวตอนนี้ปรากฏในบรรพสดทำยของปทุมจริยะ นางสีดาซึ่งได้กำเนิดใหม่เป็นพระอินทร์ได้ไปเข้าเฝ้าพระรามผู้ออกบวชเป็นพระมุนีแล้วทูลถามเรื่องราวของพระลักษมณ์และราavana หลังจากทั้งสองตกนรกไป พระรามมุนีจึงเล่าชะตาของทั้งคู่ว่าจะได้ถือกำเนิดเป็นมนุษย์ร่วมกันอีก แต่ในชาติภพหน้าทั้งคู่จะปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนาเซน เมื่อสิ้นชีวิตก็ได้ไปเกิดเป็นเทวดา หลังจากนั้นก็เวียนว่ายตายเกิดสลับระหว่างเป็นมนุษย์และเทวดาจนกระทั่งทั้งสองได้บรรลุสู่ความหลุดพ้น ปทุมจริยะระบุว่าราavana จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ส่วนพระลักษมณ์จะได้บรรลุเกวฬชญาณและเป็นพระตริถังกรองค์หนึ่งในอนาคต (PCV.118.61-79)

น่าสนใจว่าปทุมจริยะผูกโยงความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองด้วยเหตุการณ์ในอดีตชาติและอนาคต เพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของตัวละครทั้งสองที่ไม่เพียงแต่เป็นศัตรูกันตามโครงเรื่องของนิทานพระรามเท่านั้น แต่ยังเป็นศัตรูที่ตามจองเวรกันมาตั้งแต่อดีตชาติและจะเกิดร่วมกันต่อในอนาคต ทั้งนี้ ในอนาคตที่ทั้งคู่มีชะตาต้องเกิดมาร่วมกันนั้น ปทุมจริยะมิได้ระบุถึงความขัดแย้งในลักษณะศัตรูกันอีก แต่เป็นเพียงการเกิดร่วมภพชาติกันเท่านั้น การผูกโยงเหตุการณ์หลายชาติภพเช่นนี้นอกจากจะเป็นการทำให้ความสัมพันธ์ของตัวละครมีมิติมากกว่าความขัดแย้งในสงครามตามโครงเรื่องนิทานพระรามที่ตัวละครเอกเป็นผู้สังหารตัวละครปรปักษ์แล้วยังแสดงให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดในศาสนาเซนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดที่มีต่อการดัดแปลงเรื่องนิทานพระรามด้วย โดยในทรรศนะของศาสนาเซนเห็นว่าชีวะ (jīva) หรือจิตวิญญาณ (soul) นั้นผูกพันผูกอยู่กับการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏด้วยกรรม เมื่อร่างกายสิ้นอายุขัย ชีวะก็จะไปเกิดต่อในร่างใหม่ ชีวิตใหม่จะมีกรรมเป็นเครื่องกำหนดชะตา ซึ่งกรรมที่ทำไว้ในภพชาติเดิมจะส่งผลต่อการเกิดใหม่

หรือมีคติได้ 4 ทาง ได้แก่ มนุษย์, เทวะ (deva), สัตว์นรก (nāraki) และพืชหรือสัตว์
เดรัจฉาน (tiryaṅc) (Wiley, 2006, p. 186)

6.2.2 คู่ตัวละครที่มีชะตาต้องสังหารกัน

ความสัมพันธ์ในแง่มุมนี้ นอกจากจะเห็นได้จากการที่ตัวละครทั้งสองเกิดร่วมกัน
และต่างฝ่ายต่างสังหารกันในทุกภพชาติก่อนหน้านี้ที่จะถือกำเนิดเป็นพระลักษมณ์
และราavana แล้ว ยังสะท้อนชัดเจนผ่านเหตุการณ์ในชาติภพปัจจุบันที่ตัวละครทั้งสอง
ต่างเข้าหาห้ำหั่นกันในสนามรบ และท้ายสุดพระลักษมณ์เป็นผู้สังหารราavana แม้เรา
อาจจะมองสาเหตุของการที่พระลักษมณ์เป็นผู้สังหารราavana ว่าเป็นผลมาจากกรรม
และการจองเวรซึ่งเห็นได้จากเรื่องราวในชาติภพก่อนที่มีการแต่งเติมเพิ่มขึ้นจาก
โครงเรื่องนิทานดั้งเดิม แต่ก็ปฏิเสธมิได้ว่าการที่ตัวละครพระลักษมณ์ถูกกำหนดให้
ต้องสังหารราavana นั้นเป็นอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องศลากาปุรุชะ ที่ระบุว่าวาสุเทวะ
จะต้องสังหารประติวาสุเทวะด้วย

ตามแนวคิดเรื่องศลากาปุรุชะ พระลักษมณ์คือวาสุเทวะ ส่วนราavana คือ
ประติวาสุเทวะ วาสุเทวะมีบทบาทเป็นวีรบุรุษผู้มีความสามารถในการต่อสู้ และ
เป็นเหมือนพระเอกของเรื่องเล่า วาสุเทวะจะเป็นผู้สังหารประติวาสุเทวะ (Kulkarni,
1990, p. 7) ส่วนประติวาสุเทวะนั้นเป็นวีรบุรุษผู้ทรงพลังแต่ถูกนำเสนอภาพอย่าง
ตัวร้าย (Kulkarni, 1990, p. 8) ด้วยแนวคิดศลากาปุรุชะ ทำให้พระลักษมณ์มีชะตาที่
จะต้องสังหารราavana และในเรื่องปอดุมจรียะเองก็มีระบุเป็นคำพูดของตัวละครในเรื่อง
เช่นกันว่าพระลักษมณ์เป็นวาสุเทวะซึ่งเป็นผู้ที่จะทำหน้าที่สังหารประติวาสุเทวะ
ดังเช่นในตอนที่ยักรซึ่งราavana ขว้างไปได้ไปประทับพิษณและหยุดในมือของพระลักษมณ์
เหล่าวานรก็กล่าวแก่กันว่า

เมื่อเห็นพระลักษมณ์ผู้มีจักรแก้วอุบัติขึ้นแล้ว
 เหล่านักรบวานรทั้งปวงผู้ปีติยินดีก็กล่าวแก่กันและกันว่า
 “สิ่งใดที่พระอนันตวิริยะได้ตรัสไว้ในกาลก่อน
 สิ่งนั้นคือความยิ่งใหญ่ซึ่งปรากฏให้เห็นแล้วนั่นเอง
 บัดนี้ กิจทั้งปวงของพระพลเทวะและพระเกศวะได้บังเกิดขึ้นแล้ว”
 “ผู้ใดมีจักรในมือ ผู้นั้นคือพระนารายณะซึ่งอุบัติแล้ว
 อีกทั้งผู้ประทับบนรถเทียมด้วยราชสีห์ผู้นี้ย่อมเป็นพระพลเทวะ”
 “พระรามและพระลักษมณ์ผู้มีอานุภาพยิ่งใหญ่ในการตบธรรมทั้งคู่นี้
 ได้อุบัติขึ้นเป็นพระพลเทวะและवासुเทวะ องค์ที่ 8 อย่างแน่แท้”

(PCV.73-1-4)

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นว่าพระลักษมณ์กับราวณะนับเป็นคู่ปรปักษ์หลักของเรื่อง เมื่อระบุว่าพระลักษมณ์เป็นवासुเทวะ ฉะนั้นย่อมตีความได้ว่าผู้ที่จะต้องทำหน้าที่สังหารราวณะจึงต้องเป็นพระลักษมณ์ผู้ที่เป็นवासุเทวะนั่นเอง ไม่เพียงแต่ในตัวบทที่ยกมาเท่านั้น แต่ในส่วนอื่นของเรื่องก็มีการกล่าวถึงพระลักษมณ์ในฐานะคู่ต่อสู้ที่จะมาสังหารราวณะ หรือในฐานะवासुเทวะเช่นกัน เช่น ในตอนที่วิภีষণะโน้มน้าวให้ราวณะคืนสีดาแก่พระราม (PCV.55.4-15) หรือในตอนที่นางมณฑาทิรีโน้มน้าวราวณะให้คืนสีดา (PCV.70.33-37) การระบุเช่นนี้ชี้ชัดให้เห็นว่าตัวละครทั้งสองต่างมีชะตาต้องสังหารกันด้วยอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องศลาการปุรุชะที่ก่อให้เกิดบทบาทของตัวละครทั้งสองถูกปรับให้กลายเป็นตัวละครคู่ปรปักษ์คู่สำคัญของเรื่อง

6.2.3 การก้าวผ่านอีกฝ่ายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพ

ความสับสนในแง่มุมนี้ เห็นได้ชัดเจนในช่วงเวลาที่ราวณะกำลังจะถูกสังหาร และเหตุการณ์หลังจากนั้น กล่าวคือ ราวณะในปมอุจจัยะนั้นมีสถานะเป็นอรรชจักรพรรดิ คือมีคุณสมบัติเป็นกึ่งหนึ่งของพระเจ้าจักรพรรดิ³ ได้ครอบครอง

³ ตามรูปศัพท์ อรรช (skt. arsha) หมายถึง ครึ่งหนึ่ง, กึ่งหนึ่ง (Monier-Williams, 1899, p. 91)

แผ่นดินภารตวรรษครึ่งหนึ่งและรัตนะบางอย่างของพระเจ้าจักรพรรดิ⁴ ในกรณีของราวณะได้ครอบครองจักรแก้ว ไม้เท้าแก้ว และช้างแก้ว ในช่วงเวลาที่ราวณะกำลังจะถูกสังหาร จักรแก้วที่ราวณะขว้างออกไปได้ไปประทับณและหยุดอยู่บนมือของพระลักษมณ์ เมื่อราวณะเห็นดังนั้นก็รู้ทันทีว่าวาระสุดท้ายของตนได้มาถึงแล้ว (PCV.73.5-12) ซึ่งการที่จักรแก้วของราวณะไปประทับณและหยุดบนมือของพระลักษมณ์ก็เป็นเสมือนสัญลักษณ์ให้รู้ว่าสถานะอรรธจักรพรรดิกำลังจะเปลี่ยนแปลง ผู้ครอบครองสถานภาพนี้ ราวณะผู้เป็นอรรธจักรพรรดิคนก่อนกำลังสูญเสียสถานะของตนเอง ส่วนพระลักษมณ์ก็กำลังจะเป็นอรรธจักรพรรดิคนใหม่ ทั้งนี้ การเปลี่ยนผ่านไปสู่สถานะอรรธจักรพรรดิของพระลักษมณ์นั้นมิใช่ว่าได้รับจักรแก้วแล้วได้เป็นอรรธจักรพรรดิในทันที แต่พระลักษมณ์ต้องออกพิชิตโลกเพื่อครอบครองแผ่นดินภารตวรรษครึ่งหนึ่งและอำนาจในฐานะอรรธจักรพรรดิด้วย ดังจะพบว่าปถมจริยะได้พรรณนาเรื่องราวการออกพิชิตโลกของพระลักษมณ์ภายหลังจากเสร็จศึกกับราวณะ และพระรามได้กลับเมืองสาเกตพร้อมด้วยนางสีดาแล้ว (PCV.91)

ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสองจึงเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งต้องก้าวผ่านอีกฝ่ายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพไป พระลักษมณ์ต้องสังหารราวณะเพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นอรรธจักรพรรดิโดยมีสัญลักษณ์คือการได้รับจักรแก้ว ด้วยว่าตามแนวคิดเรื่องศลกกาปุระซึ่งเป็นแนวคิดในศาสนาเชน พระลักษมณ์คือวาสุเทวะ และวาสุเทวะนั้นจะมีสถานภาพเป็นอรรธจักรพรรดิ (Shah, 1987, p. 73)

⁴ ตามคติเรื่องศลกกาปุระของศาสนาเชน พระเจ้าจักรพรรดิมีทั้งหมด 12 องค์ ทุกพระองค์จะมีเรื่องเล่าในรูปแบบเดียวกัน กล่าวคือ ก่อนกำเนิดมารดาจะฝันถึงสัญลักษณ์มงคลต่าง ๆ เมื่อถึงคราวออกพิชิตโลกก็จะออกเดินทางตามลำดับสถานที่เหมือนกัน ได้แก่ มาครติริยะทางฝั่งตะวันออกของชมพูทวีป, วรทามะทางทิศใต้, ประภาสะทางทิศตะวันตก, เทวีสินธุ, ภูเขาไวตาผะยะ และถ้ำติมิสะ และมีรัตนะ 14 ประการ เหมือนกัน ได้แก่ จักร (cakra), ไม้เท้า (daṇḍa), ดาบ (asi), ร่ม (chatra), หนั่งสัตว์ (carma), แก้วมณี (maṇi), หอยเบี้ย (kāṅkiṭi), ม้า (aśva), ช้าง (gaja), เสนาบดี (senāpati), คหบดี (grhapati), ช้างไม้ (vardhakī), ปุโรหิต (purohita) และสตรี (strī) (Shah, 1987, p. 73)

ฉะนั้น การที่พระลักษมณ์ถูกกำหนดให้เป็นผู้สังหารราวณะตามแนวคิดศลากาปุระซึ่งกำหนดให้वासुเทวะต้องสังหารประติवासुเทวะ จึงเป็นการสังหารเพื่อให้สถานภาพอรรจักรพรรดิเปลี่ยนมาสู่ตัวवासुเทวะเองด้วย มิเช่นนั้น การที่ราวณะในฐานะประติवासุเทวะยังคงสถานภาพอรรจักรพรรดิไว้ จะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับตัวแนวคิดทางศาสนาตนเอง ความสัมพันธ์ในแง่นี้เป็นการดัดแปลงแต่งเติมในบริบทของแนวคิดทางศาสนาเช่น ด้วยว่าไม่ปรากฏความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองเช่นนี้ในรามายณะฉบับของวาลมิกิแต่อย่างใด

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และราวณะในปถมัจฉริยะ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ในแง่ของการเกิดร่วมกันทุกชาติ การมีชะตาต้องสังหารกัน และการก้าวผ่านอีกฝ่ายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่องศลากาปุระ อันเป็นแนวคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีเรื่องเล่าในศาสนาเช่น ด้วยแนวคิดดังกล่าวซึ่งกำหนดให้พระรามเป็นพลเทวะ ผู้เป็นวีรบุรุษในทางธรรม คือเป็นผู้ทรงธรรม ผู้ทำหน้าที่สอนธรรมของพระชินเจ้าให้แก่ผู้อื่น ส่วนพระลักษมณ์เป็นवासुเทวะ เป็นวีรบุรุษในทางโลก คือเป็นผู้มีความสามารถในการรบและเป็นผู้ปราบตัวละครปรปักษ์ และราวณะเป็นประติवासุเทวะ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราวณะถูกเน้นให้โดดเด่นจนเป็นประเด็นตัวละครเอกและตัวละครปรปักษ์ ในขณะที่บทบาทของพระรามซึ่งเป็นตัวละครเอกในนิทานพระรามกลับมีการเปลี่ยนแปลง โดยกวีเสนอปรับเปลี่ยนบทบาทของพระรามให้เข้ากับตัวละครที่เป็นผู้หลุดพ้นตามลักษณะของวรรณกรรมศาสนา ตัวละครที่เป็นผู้หลุดพ้นจะมีคุณสมบัติเหนือเรื่องโลกียซึ่งคือการจองเวรกันของพระลักษมณ์และราวณะ ฉะนั้น ฉากการต่อสู้ขัดแย้งกันจึงถูกปรับเปลี่ยนให้มาอยู่กับพระลักษมณ์และราวณะแทน นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองยังแสดงให้เห็นการสอดแทรกแนวคิดทางศาสนาเรื่องกรรมและการจองเวร ซึ่งเป็นเสมือนการสื่อ “สาร” คือ

หลักธรรมของศาสนาเซนให้แก่ผู้อ่านซึ่งทำให้อ่านสามารถเข้าถึงแนวคิดทางศาสนาผ่านวรรณคดีที่มีเนื้อหาเป็นนิทานได้ด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับรามายณะของวาลมิกิ เราจะไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราavana เช่นนี้ เนื่องด้วยรามายณะฉบับวาลมิกินั้นไม่มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ในอดีตชาติระหว่างตัวละครเอกและตัวละครปรปักษ์ อีกทั้งรามายณะฉบับวาลมิกียังเน้นไปที่ความขัดแย้งระหว่างพระรามผู้เป็นตัวละครเอกของเรื่องกับราavana ซึ่งเป็นตัวละครปรปักษ์ ทำให้บทบาทของพระลักษมณ์ในฐานะตัวละครคู่ขัดแย้งกับราavana มิได้ถูกยกขึ้นให้โดดเด่นดังที่ปรากฏในรามายณะฉบับของศาสนาเซน ความแตกต่างเช่นนี้แสดงให้เห็นการดัดแปลงนิทานพระรามตามบริบททางศาสนา ที่มีการนำแนวคิดทางศาสนามาปรับใช้และปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวละครหรือรายละเอียดบางประการในเรื่อง เพื่อให้รามายณะของศาสนาเซนกลายเป็นวรรณคดีทางศาสนาอย่างสมบูรณ์ ดังที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

6.3 ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามที่ปรากฏผ่านเรื่องราວความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราavana

ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามที่ปรากฏผ่านเรื่องราວความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราavana อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การดัดแปลงโดยรักษาโครงเรื่องนิทานพระรามเดิมไว้ และการดัดแปลงโดยการสร้างสรรค์เรื่องราວใหม่ ดังนี้

6.3.1 การดัดแปลงโดยรักษาโครงเรื่องนิทานพระรามเดิมไว้

ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามโดยรักษาโครงเรื่องเดิมไว้ ดังที่ปรากฏผ่านเรื่องราວความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครพระลักษมณ์และราavana ผู้วิจัยพบว่าเป็นการดัดแปลงที่ยังคงเค้าโครงเรื่องนิทานพระราม แต่มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเรื่อง หรือบทบาทของตัวละคร หรืออาจมีการสลับลำดับเหตุการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดทางศาสนาเซน ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเหตุการณ์หลายตอน ได้แก่

เหตุการณ์ตอนราวณะขัดหอกไปต้องพระลักษมณ์ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ ปุณมจริยะกับรามายณะฉบับวาลมิกิ พบว่า ปุณมจริยะของวิมลสุริยวงศ์โครงเรื่องของตอนนี้ไว้ เพียงเปลี่ยนรายละเอียดปลีกย่อยของเหตุการณ์ไป ในรามายณะฉบับวาลมิกิ ราวณะสู้กับพระรามและถูกรุมโจมตีโดยพระลักษมณ์และวิษณะ จึงได้หมายจะขัดหอกเพื่อสังหารวิษณะเสียก่อนแต่พระลักษมณ์เข้ามาขัดขวาง ราวณะจึงหันไปขัดหอกใส่พระลักษมณ์แทน ในขณะที่ปุณมจริยะเปลี่ยนรายละเอียดเป็นราวณะสู้กับวิษณะตัวต่อตัวอยู่ พระลักษมณ์เข้ามาป้องกันวิษณะจึงถูกราวณะขัดหอกใส่ การดัดแปลงรายละเอียดเล็กน้อยในเหตุการณ์ตอนนี้มีความน่าสนใจ เนื่องด้วยรามายณะฉบับของศาสนาเชนนั้นให้ความสำคัญกับบทบาทของพระลักษมณ์ ในฐานะคู่ต่อสู้ของราวณะ ฉะนั้น เมื่อราวณะเข้าสู่สนามรบ ผู้ที่จะเข้ามาเป็นคู่ต่อสู้กับราวณะจึงเป็นพระลักษมณ์มิใช่พระรามผู้เป็นพลเทวะ อีกทั้งลักษณะการต่อสู้ในรามายณะของศาสนาเชนนั้นมักจะปรากฏบทบาทของตัวละครสองฝ่ายต่อสู้แบบตัวต่อตัวมากกว่า จึงมิได้ปรากฏว่าพระลักษมณ์เข้ากลุ่มรุมราวณะและต้องหอกดังเช่นในรามายณะฉบับวาลมิกิ แต่เปลี่ยนเป็นพระลักษมณ์เข้ามาป้องกันวิษณะในลักษณะของการเข้ามาต่อสู้แทนตัววิษณะและต้องหอกแทน

ลักษณะการดัดแปลงรายละเอียดของเหตุการณ์ยังเห็นได้จากตอนสังหารราวณะ ซึ่งมีการดัดแปลงรายละเอียดต่างจากโครงเรื่องนิทานพระรามและมีการปรับเปลี่ยนบทบาทตัวละครใหม่ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ปุณมจริยะเสนอภาพพระลักษมณ์ในฐานะคู่ต่อสู้หลักของราวณะ เมื่อราวณะเข้าสู่สนามรบ พระลักษมณ์ก็ตรงเข้าไปสู้ประยุทธ์กับราวณะทันที (PCV.71.52) เมื่อเปรียบเทียบกับรามายณะของวาลมิกิ เหตุการณ์ตอนนี้นำเสนอภาพการต่อสู้ผลักดันกันรุกรับระหว่างพระรามและราวณะ โดยที่พระลักษมณ์มิได้มีบทบาทในการต่อสู้นี้แต่อย่างใด ในขณะที่ในปุณมจริยะนั้น เหตุการณ์ในตอนเดียวกันนำเสนอภาพการต่อสู้ผลักดันกันรุกรับระหว่างพระลักษมณ์และราวณะ และท้ายสุดพระลักษมณ์ก็สามารถสังหารราวณะได้ด้วยจักรแก้วซึ่ง

ราวณะขว้างมา การใช้จักรแก้วเป็นเครื่องตัดสินผลแพ้ชนะเช่นนี้ไม่ปรากฏใน รามายณะฉบับบาลีมีก็ซึ่งระบุว่าพระรามใช้ศรพรหมาสตรสังหารราวณะ (VR.6.97) รายละเอียดของเรื่องที่แตกต่างกันรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงบทบาทตัวละครเช่นนี้ สะท้อนการดัดแปลงรายละเอียดและการปรับบทบาทตัวละครในนิทานพระรามซึ่งเป็นผลมาจากแนวคิดเรื่องศลากาปุระ ด้วยการปรับให้พระลักษมณ์ผู้เป็นवासुเทวะ เป็นวีรบุรุษผู้แสดงความสามารถในการต่อสู้และสามารถสังหารคู่ปรปักษ์คือราวณะ ผู้เป็นประติवासุเทวะลงได้ อีกทั้งยังปรับเปลี่ยนอาวุธที่ใช้สังหารราวณะจากศรพรหมาสตร เป็นจักรแก้วซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนสถานะอรรจักรพรดิใน คติของศาสนาเชนจากตัวละครหนึ่งไปสู่อีกตัวละครหนึ่ง ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในข้อ 6.2.3 การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้เป็นการดัดแปลงบทบาทของตัวละครในนิทานพระรามที่มีนัยสำคัญและเห็นได้อย่างชัดเจน ด้วยว่าเป็นการเปลี่ยนบทบาทของ คู่ตัวละครปรปักษ์ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นการยกบทบาทของพระลักษมณ์ให้มีความสำคัญเทียบเท่ากับเป็นตัวละครเอกอีกตัวหนึ่งของเรื่อง โดยการปรับให้พระราม เป็นตัวละครเอกทางธรรม คือเป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระชินเจ้า มีบทบาทเป็นเสมือนผู้สอนธรรมผู้นำพาตัวละครอื่นให้ประพฤติธรรมตาม และปรับ ให้พระลักษมณ์เป็นตัวละครเอกทางโลก เป็นวีรบุรุษผู้ทำหน้าที่สังหารผู้ประพฤติชั่ว ได้แก่ว่าณะที่ทำความผิดบาปราคาคือการลักนางสีดาไป การปรับบทบาทเช่นนี้ ทำให้บทบาทของตัวละครเอกของนิทานพระรามทั้ง 3 ตัว ได้แก่ พระราม พระลักษมณ์ และราวณะ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องศลากาปุระอย่างลงตัว

นอกจากลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามด้วยการเปลี่ยนแปลง รายละเอียดของเรื่องและบทบาทของตัวละครโดยที่ยังคงโครงเรื่องเดิมไว้แล้ว ลักษณะการดัดแปลงโดยคงโครงเรื่องเดิมไว้อีกลักษณะหนึ่งที่พบได้จากเรื่องราว ความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราวณะในปถมจริยะคือการสลับลำดับ เหตุการณ์ของเรื่อง ดังจะพบได้จากเรื่องราวของนางเวคตี ซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีตชาติ

ของพระลักษมณ์ ราวณะ และนางสีดา เรื่องราวตอนนี้อยู่เคียงกับเรื่องนางเวทตี ในรามายณะฉบับวาลมิกิ โดยในรามายณะฉบับวาลมิกิปรากฏเรื่องนางเวทตี ในอุตตรกัณฑ์และผู้ทีล่วงเกินนางเวทตีคือราวณะเอง ในขณะที่ปถมจรียะสลบ ลำดับเรื่องใหม่โดยให้เรื่องนางเวทตีปรากฏในตอนอดีตชาติ การดัดแปลงโดยการสลับลำดับเรื่องเช่นนี้สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดทางศาสนาที่มีต่อ รามายณะฉบับของศาสนาเซน กล่าวคือ ด้วยอิทธิพลของแนวคิดเรื่องศลากาปุระชะ ทำให้ราวณะในฐานะประติวาสูทเวะไม่อาจทำความผิดได้ ในสถานภาพประติวาสูทเวะ และอรรจักรพรรดิ ราวณะถือเป็นวีรบุรุษผู้หนึ่ง เป็นหนึ่งในศลากาปุระชะซึ่งมิใช่ ตัวละครปรปักษ์ที่เป็นตัวละครฝ่ายร้าย แต่เป็นวีรบุรุษผู้มีบาปประการเดียวคือราคะ จากการลักนางสีดาและตั้งใจจะรับนางเป็นชายา อีกทั้งลักษณะเด่นของตัวละคร ราวณะเองที่มีลักษณะเป็นสุภาพบุรุษผู้ถือพรตอย่างเคร่งครัดว่าจะไม่ล่วงเกินสตรี หากนางไม่ยินยอม (PCV.14.153; ดูเพิ่มเติมใน บุญทริกา บุญญ, 2562, น. 101-103) ฉะนั้นเหตุการณ์ที่ราวณะล่วงเกินนางเวทตีในรามายณะฉบับเซนจึงไม่สามารถ เกิดขึ้นได้ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวได้ถูกดัดแปลงโดยการสลับให้ไปปรากฏในอดีตชาติ ของราวณะซึ่งเกิดเป็นสวयัมภูแทน ทั้งนี้นอกจากจะทำให้ราวณะในฐานะประติวาสูทเวะ ไม่มีมลทินอื่นแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นแนวคิดของศาสนาเซนเรื่องกรรมและ การจองเวรด้วยการนำเสนอความขัดแย้งจนถึงขั้นสังหารกันของตัวละครในภพชาติหนึ่ง แล้วมีการกลับชาติมาเกิดใหม่เพื่อตามสังหารกัน เป็นกรรมที่ตามพันผูกให้ต้อง เวียนว่ายตายเกิดมาชดใช้เวรต่อกันอีกด้วย

6.3.2 การดัดแปลงโดยการสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่

ลักษณะการดัดแปลงนิทานพระรามโดยการสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ใน ปถมจรียะ ที่ปรากฏในเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราวณะ ได้แก่ การสร้างสรรค์เรื่องราวการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ทั้งสอง ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ปถมจรียะของวิมลสุรมีการแต่งเติมเรื่องราว

ในอดีตชาติของตัวละครทั้งสองตั้งแต่ชาติที่เกิดเป็นศรีกานตะและวสุทัตตะ และแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองที่เกิดร่วมกันต่อมาอีกหลายภพชาติ ต่างฝ่ายต่างสังหารกันจนกระทั่งกลับชาติมาเกิดอีกครั้งเป็นสวยมภูและบุโรหิตศรีภุติซึ่งสวยมภูได้สังหารศรีภุติโดยมีปมความขัดแย้งคือสวยมภูต้องการนางเวควตีเป็นชายาเมื่อจบจากชาติปัจจุบันที่พระลักษมณ์สังหารราวณะและตัวละครทั้งสองต้องตกนรกตามความผิดบาปที่ได้ทำไว้แล้ว จากนั้นในอนาคตทั้งพระลักษมณ์และราวณะก็จะไปเวียนว่ายตายเกิดและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระชินเจ้าและบรรลุลุคความหลุดพ้นในที่สุด การสร้างสรรค์เรื่องราวในลักษณะนี้ไม่ปรากฏในรามายณะฉบับวาลมิกีแต่เป็นลักษณะเฉพาะที่กวีเชนดัดแปลงนิทานพระรามโดยการสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่เพื่อแสดงนัยยะแห่งแนวคิดทางศาสนา ในกรณีนี้วิมลสุริสร้างสรรค์เรื่องราวในอดีตชาติและอนาคตของพระลักษมณ์และราวณะเพื่อแสดงให้เห็นความคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด กวีระบุอย่างชัดเจนว่าสาเหตุที่พระลักษมณ์สังหารราวณะนั้นเนื่องจาก “เวร” ที่กระทำกันมาแต่อดีตชาติ (PCV.103.6) ตัวละครทั้งสองที่ทำการและจองเวรกันมาจึงต้องตามชดใช้กรรมและมีชะตาต้องเกิดร่วมกันในทุกภพชาติ

น่าสังเกตว่ากลวิธีการสร้างสรรค์เรื่องเล่าอดีตชาติในปุมจรีะนั้น กวีใช้กลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะใกล้เคียงกับอรรถกถาชาดกที่ประกอบด้วยปัจจุบันวัตถุอดีตวัตถุ คาถา เวชยาภรณ์ และสโมธาน โดยส่วนที่ปุมจรีะมีและสามารถเทียบเคียงกันได้คือส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุซึ่งเป็นมูลเหตุแห่งการเล่าเรื่อง, อดีตวัตถุซึ่งเป็นเรื่องราวในอดีต และสโมธานคือการสรุปว่าตัวละครในอดีตจะกลับมาเกิดเป็นผู้ใดในปัจจุบัน ปุมจรีะวางบทบาทให้พระรามเป็นผู้เล่าเรื่องราวในอดีตชาติโดยมีมูลเหตุแห่งการเล่าเรื่องคือวิษณะได้ถามพระรามถึงข้อสงสัยเกี่ยวกับสาเหตุแห่งเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่มาของฤทธิ์ของพระลักษมณ์ สาเหตุที่ทำให้นางสีดาถูกลักพาตัวไป สาเหตุที่ราวณะลักพาภรรยาของผู้อื่น และสาเหตุที่ราวณะถูกสังหาร

(PCV.103.2-5) ด้วยข้อสงสัยเหล่านี้ของวิษณะ นำไปสู่การแสดงเรื่องราวความเป็นมาของตัวละคร และความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครแต่ละตัวที่ผูกพันกันมานับแต่อดีตชาติ พระรามเล่าเรื่องราวความเป็นมาของตัวละครแต่ละตัวเรียงลำดับไปในแต่ละภพชาติ เริ่มตั้งแต่ภพชาติแรกในเรื่องราวระหว่างธนทัตตะ วสุทัตตะ ศรีกานตะ และนางकुณมตี ต่อจากนั้นจึงเล่าเรื่องชาติต่อ ๆ มาของธนทัตตะ (PCV.103.17-88) แล้วจึงย้อนกลับไปเล่าเรื่องภพชาติต่อ ๆ มาของวสุทัตตะและศรีกานตะ จากนั้นเมื่อจบเรื่องเล่าเหล่านี้แล้ว พระรามจึงสรุปเรื่องด้วยการระบุว่าตัวละครในอดีตเป็นใครในภพชาติปัจจุบัน ได้แก่ ธนทัตตะเป็นพระราม วสุทัตตะเป็นพระลักษมณ์ ศรีกานตะเป็นราวัน และนางकुณมตีเป็นสีดา (PCV.103.117-120) นอกจากนี้ยังมีตัวละครรองอื่น ๆ ที่กลับมาเกิดร่วมกัน ทั้งภามัณฑล วิษณะ สุครีพ เป็นต้น

เรื่องราวในอดีตชาติเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างสรรคใหม่เพื่อให้โครงเรื่องมีความซับซ้อนขึ้นในแง่ของความสัมพันธ์ของตัวละครและการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องศลากาปุระ แต่ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นความคิดในศาสนาเซน เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและความคิดเรื่องการสร้างกรรมผูกเวรในอดีตชาติที่จะส่งผลต่อปัจจุบัน ศาสนาเซนมีหลักความเชื่อว่าชีวะ (jīva; soul) มีคุณสมบัติดั้งเดิมคือความบริสุทธิ์และปราศจากมลทิน แต่ถูกอณูแห่งกรรมมาดบังทำให้สูญเสียคุณสมบัติดั้งเดิมไป อณูแห่งกรรมเหล่านี้จะถูกดึงดูดให้มาติดกับชีวะด้วยกิเลสหรือกษายะ (kaṣāya) ซึ่งได้แก่ ความปรารถนาหรือราคะ (rāga) และความอาฆาตแค้นหรือเทวะสะ (dveṣa) หนทางที่จะทำให้ชีวะหลุดพ้นจากสังสารวัฏและกลับไปสู่คุณสมบัติดั้งเดิมได้คือต้องตัดกษายะและสลัดอณูแห่งกรรมทิ้ง ซึ่งผู้ที่สามารถทำเช่นนั้นได้จะเป็นเกวลินคือผู้บรรลุเกวลัญญาณ (Jaini, 2001, pp. 112-113)

ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเช่นนี้กับลักษณะการสร้างสรรคเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และราวันในปถมจริยะ จะพบว่าการสร้างสรรคเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสองที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นความคิดเรื่อง

กรรมและกระบวนการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด โดยปทุมจริยะแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในลักษณะคู่ขัดแย้งที่เกิดร่วมกันและต่างสังหารกันมาทุกชาติจนกระทั่งในชาติปัจจุบันที่ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้สังหารอีกฝ่าย เมื่อตกรรณและชดใช้กรรมแล้ว ทั้งคู่ก็ยังเกิดร่วมกันในทุกชาติภพแต่มิได้มีความขัดแย้งกันอีกต่างมุ่งปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนาเซนจนกระทั่งบรรลุความหลุดพ้นในที่สุด ความสัมพันธ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นวิถีของชีวิตที่ถูกกษายะติงดูให้ออกกรรมคือการตามสังหารกันกลายเป็นกรรมที่ทำให้ต้องเวียนว่ายในวัฏสงสาร แต่เมื่อตัวละครทั้งสองเกิดใหม่หลังจากตกรรณแล้วก็ปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนาเซน ก็เป็นเสมือนการตัดกษายะติและละอณูแห่งกรรมไปจนกระทั่งตัวละครทั้งสองบรรลุเกวัลชญาณ ซึ่งแสดงให้เห็นสภาวะที่ชีวะสามารถกลับไปสู่คุณสมบัติดั้งเดิมและหลุดพ้นจากวัฏสงสารในที่สุด ในแง่นี้ การผูกเรื่องราวในอดีตชาติ ชาติปัจจุบัน และชาติอนาคตของตัวละครในปทุมจริยะจึงเป็นมากกว่าการแสดงเรื่องเล่าธรรมดาคือเป็นเรื่องเล่าที่มโนียเพื่อสะท้อนและนำเสนอสาระสำคัญ ได้แก่ แนวคิดทางศาสนาอันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของวรรณคดีทางศาสนา

7. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราชนะที่ปรากฏในปทุมจริยะสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา คืออดีตชาติ ชาติปัจจุบัน และชาติอนาคต ในส่วนของอดีตชาติและชาติปัจจุบันนั้น ปทุมจริยะนำเสนอเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองที่นำไปสู่การต่อสู้และสังหารอีกฝ่ายให้สิ้นไป โดยในชาติปัจจุบันนั้นพบเรื่องความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองในตอนพระลักษมณ์ต้องหอกอโมหวิद्याและตอนสังหารราชนะ ส่วนในอดีตชาติพบเรื่องความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองในลักษณะการเล่าความขัดแย้งที่ดำเนินมา

ตั้งแต่ชาติที่ทั้งคู่อำเนิดเป็นวสุทัตตะและศรีกานตะ และตามสังหารกันมาหลายภพชาติ จนกระทั่งมาเกิดเป็นพระลักษมณ์และราวันะ เมื่อเปรียบเทียบเรื่องราวในส่วนนี้ กับรามายณะของวาลมิกิ พบว่ามีส่วนที่ตรงกันคือตอนพระลักษมณ์ต้องหอกและเรื่องนางเวทวดี แต่เรื่องนางเวทวดีในรามายณะฉบับวาลมิกินั้นอยู่ในอุตตรกัณฑ์ เป็นตอนที่เล่าถึงเรื่องราวความประพาศของราวันะในลักษณะที่เกี่ยวข่มเหงผู้อื่น และไม่ได้ปรากฏความขัดแย้งระหว่างพระลักษมณ์และราวันะในตอนนี้ ด้วยว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนราวันะจะได้พบพระราม พระลักษมณ์ และนางสีดา ในขณะที่เรื่องนางเวทวดีในปถมจรียานั้นถูกผูกให้เป็น เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตชาติ สำหรับเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์ และราวันะในชาติอนาคตนั้น ปถมจรียานำเสนอเรื่องราวความเป็นตัวละครที่เกิดขึ้น ร่วมกันในทุก ๆ ชาติ ทั้งนี้ไม่ปรากฏเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสอง แต่พบการนำเสนอภาพตัวละครทั้งสองในฐานะเซนศาสนิกผู้มุ่งปฏิบัติตนตามหลัก คำสอนในศาสนาเซนและหลังจากเวียนว่ายตายเกิดเป็นเทวดาและมนุษย์ ทำยที่สุด ทั้งสองก็สามารถบรรลุความหลุดพ้นได้

เมื่อเปรียบเทียบเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างพระลักษมณ์และราวันะ ที่ปรากฏในรามายณะฉบับวาลมิกิและปถมจรียะของวิมลสุริ พบว่าในรามายณะ ฉบับวาลมิกินั้นไม่ค่อยปรากฏเรื่องราวที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครทั้งสอง มากเท่าที่ปรากฏในปถมจรียะของวิมลสุริ ด้วยว่ารามายณะฉบับวาลมิกินั้นนำเสนอ ภาพความขัดแย้งระหว่างพระรามและราวันะในบทบาทของตัวละครเอกและ ตัวละครปรปักษ์และมีได้ยกบทบาทของพระลักษมณ์ให้เป็นคู่ขัดแย้งกับราวันะ ดังเช่นในรามายณะฉบับของศาสนาเซน อีกทั้งยังดำเนินเรื่องราวเป็นเส้นเวลาเดียว มิได้ปรากฏเรื่องการย้อนอดีตหรือกล่าวถึงอนาคตของตัวละครหลักที่มีความสัมพันธ์ กันในเรื่อง ต่างจากปถมจรียะของวิมลสุริที่มีการนำเสนอภาพพระลักษมณ์และ ราวันะในฐานะคู่ขัดแย้งหลักของเรื่อง อีกทั้งยังมีการดัดแปลงเรื่องราวในนิทานพระราม

ด้วยการสร้างสรรค์เรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครทั้งสองให้มีความขัดแย้งดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงชาติปัจจุบันและชาติอนาคต การนำเสนอเรื่องราวของตัวละครทั้งสองเช่นนี้แสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และราชนางในปถมจริยะของวิมลสุริว่าเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องเกิดร่วมกันทุกภพชาติและมีชะตาต้องสังหารกัน

การที่ปถมจริยะของวิมลสุริมีการปรับบทบาทตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทพระลักษมณ์ แสดงให้เห็นอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อวรรณคดี แนวคิดเรื่องศลาภาปุรุषะทำให้มีการปรับบทบาทตัวละครไป พระรามผู้เป็นพลเทวะแสดงภาพวีรบุรุษในทางธรรม เป็นผู้ที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักคำสอนในศาสนาเช่นที่เน้นอหิงสาเป็นธรรมอันสูงสุด พลเทวะดังเช่นพระรามจึงแทบจะไม่ปรากฏบทบาทในลักษณะที่เป็นการใช้ความรุนแรงแต่อย่างใด บทบาทผู้สังหารราชนางซึ่งตัวละครปรปักษ์เป็นของพระลักษมณ์ซึ่งถือเป็นवासูเทวะ ด้วยแนวคิดเรื่องศลาภาปุรุषะ वासुเทวะและประติवासูเทวะเป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงและवासูเทวะจะต้องเป็นอนุชาของพลเทวะด้วยเหตุนี้จึงมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตัวละครให้พระลักษมณ์เป็นผู้สังหารราชนาง พระลักษมณ์ในฐานะवासูเทวะจึงแสดงภาพวีรบุรุษในทางโลกที่มีความสามารถในการต่อสู้และมีหน้าที่โดยตรงในการลงโทษผู้ทำผิดศีลธรรมดังเช่นราชนางซึ่งไปลักนางสีดาเพราะราคะจริต

ทั้งนี้ แม้แนวคิดเรื่องศลาภาปุรุषะจะมีผลโดยตรงต่อการปรับบทบาทตัวละครในเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของตัวละครสำคัญของเรื่องทั้งพระรามพระลักษมณ์ และราชนาง แต่ในขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องอหิงสา รวมทั้งแนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดก็มีผลต่อการดัดแปลงและการสร้างสรรค์เรื่องราวในปถมจริยะเช่นกัน เมื่อพระลักษมณ์กระทำความผิดด้วยการสังหารผู้อื่น ซึ่งเป็นการขัดต่อหลักอหิงสาอย่างรุนแรง ผลของการกระทำจึงทำให้พระลักษมณ์ต้องตกนรกและยังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ปถมจริยะไม่เพียงแต่แสดงความคิดเรื่องกรรมและ

การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏผ่านเรื่องราวความเป็นไปของพระลักษมณ์และ
ราavanaหลังจากทั้งคู่ตายลงและตกนรกเท่านั้น แต่ยังแสดงความคิดดังกล่าวผ่าน
การสร้างสรรค์เรื่องราวในอดีตชาติของตัวละคร เพื่อแสดงให้เห็นผลของกรรมที่ทำให้
ชีวิตต้องเวียนว่ายตายเกิดนับครั้งไม่ถ้วนอยู่ในสังสารวัฏ การที่ปทุมจริยะผูกโยง
เรื่องราวตั้งแต่อดีตชาติ ชาติปัจจุบัน และอนาคตของตัวละครเข้าไว้ด้วยกัน นอกจาก
จะเป็นการทำให้ตัวละครในนิทานพระราชมามีมิติและมีที่มาที่ไปของความขัดแย้งแล้ว
ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นความคิดเรื่องกรรมที่สุทัตตะและศรีกานตะกระทำร่วมกัน
ในชาติหนึ่งแล้วต้องตามชดใช้ ตามสร้างกรรมผูกพันกันไปอีกหลายภพชาติ ปทุมจริยะ
แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของศาสนาเช่นคือการที่ชีวิตจะสามารถสลัดอณูกรรม
และภษายะออกไปได้จนหมดและกลับสู่สภาวะดั้งเดิมคือการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร

ในแง่นี้ปทุมจริยะจึงมิใช่เป็นเพียงนิทานพระราชมฉบับหนึ่งที่ถูกแต่งขึ้น
ด้วยวัตถุประสงค์ในด้านความบันเทิงของผู้ฟังเพียงอย่างเดียว การดัดแปลงและ
สร้างสรรค์เรื่องราวใหม่เป็นการทำให้ปทุมจริยะกลายเป็นวรรณคดีทางศาสนา
ที่สอดแทรกจุดประสงค์ในการสื่อสารและแสดงแนวคิดทางศาสนาเพื่อสั่งสอน
ชนศาสนิกให้ตระหนักรู้และปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาเช่นได้อย่างลงตัว
ตัวละครศลาภาปุระชะในเรื่อง ทั้งพระราชม พระลักษมณ์ และราavana ต่างก็เป็นเสมือน
ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าควรจะมีปฏิบัติตัวเช่นไรจึงจะบรรลุจุดหมาย
สูงสุดของศาสนาคือการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร อาจกล่าวได้ว่าวิมลสุริยัสนิทาน
พระราชมเป็นเครื่องมือในการนำเสนอแนวคิดทางศาสนาได้อย่างชัดเจนและสมบูรณ์

เมื่อนำข้อมูลจากผลการวิจัยของ Chandra (1970) มาเปรียบเทียบกับ
งานวิจัยเรื่องนี้ พบว่างานวิจัยเรื่องนี้แตกต่างจากงานวิจัยของ Chandra (1970) โดย
ในแง่มุมมองการศึกษาวเคราะห์การสอดแทรกเรื่องราวของตัวละครนั้น Chandra
(1970) มุ่งนำเสนอความแตกต่างของเรื่องราวในรามายณะฉบับของวาลมิกิและ
รามายณะของศาสนาเช่นฉบับต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ที่มาของเรื่องราวหรืออิทธิพลของ

เรื่องราวของตัวละครที่รามายณะฉบับหนึ่งอาจมีต่อรามายณะอีกฉบับหนึ่ง ในขณะที่งานวิจัยเรื่องนี้นำเสนอความแตกต่างของเรื่องราวของตัวละครพระลักษมณ์และราวณะ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดทางศาสนาเซนที่มีต่อการสร้างสรรค์และดัดแปลงเรื่องรามายณะ ซึ่งเป็นการต่อยอดองค์ความรู้จากงานวิจัยเดิมของ Chandra (1970) อีกทั้งเมื่อนำข้อมูลจากการศึกษาเรื่องการดัดแปลงรามายณะให้เป็นวรรณคดีทางศาสนาเซนของ De Clercq (2015) มาเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่องนี้ พบว่าการศึกษการดัดแปลงเรื่องรามายณะผ่านเรื่องราวของนางศุภรปนาของ De Clercq (2015) นั้นสะท้อนให้เห็นการดัดแปลงรายละเอียดของเรื่องราวเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอหิงสา ดังนั้นในรามายณะฉบับของศาสนาเซนตอนดังกล่าวจึงไม่ปรากฏเรื่องราวที่แสดงให้เห็นการใช้ความรุนแรงของตัวละครเอกคือพระรามและพระลักษมณ์แต่อย่างใด ในขณะที่งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษการดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีทางศาสนาเซนผ่านเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครพระลักษมณ์และราวณะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการดัดแปลงและสร้างสรรค์เรื่องราวของตัวละครใหม่เพื่อสอดแทรกแนวคิดทางศาสนาเซนเรื่องศลากาปุระชะและความคิดความเชื่อเรื่องกรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อนำผลการศึกษาไปเปรียบเทียบกับ การทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นการต่อยอดองค์ความรู้และเติมเต็มความเข้าใจเรื่องการดัดแปลงนิทานพระรามให้เป็นวรรณคดีทางศาสนาให้มากยิ่งขึ้น

8. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเรื่องราวระหว่างพระลักษมณ์และราวณะในปถมจรียะและรามายณะฉบับวาลมิกิเพื่อให้เห็นการดัดแปลงและการสร้างสรรค์เรื่องราวนิทานพระรามในบริบทของศาสนาเซน การศึกษาเปรียบเทียบกับรามายณะฉบับของ

ศาสนาชนบทอื่น ๆ เพิ่มเติมจะทำให้เห็นลักษณะของรามายณะของศาสนาชน
ทั้งในแง่การดัดแปลงเรื่อง การสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ รวมทั้งอิทธิพลของแนวคิด
ทางศาสนาที่ปรากฏได้ชัดเจนมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการเติมเต็มองค์ความรู้ด้าน
นิทานพระรามให้สมบูรณ์และขยายขอบเขตความเข้าใจเกี่ยวกับการดัดแปลงนิทาน
พระรามภายใต้แนวคิดทางศาสนาได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รัชมณี, มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, สยาม ภัทรานุประวัติ, และ นาวัน วรณเวช. (2557) *มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิฉบับภาษาไทย*. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชลลดา มงคล. (2560). *การศึกษาเปรียบเทียบตัวละครทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ [วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต]*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชวรินทร์ คำมาเขียว, วรพรรณ ศรียามัย, บุญยงค์ เกศเทศ, และ จารุวรรณ เบญจาทิกุล. (2564). พระราม-พระยาพรหมจักร: พลวัตอุดมคติจากวรรณกรรมลายลักษณ์ อินเดีย-ไทยวน. *วิวิธวรรณสาร*, 5(3), 239-266.
- ธิตี แจ่มขจรเกียรติ. (2553). *การสื่อสารแนวคิดธรรมผ่านตัวละครทศกัณฐ์ในเรื่อง รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ [ปริญญาานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นาวัน วรณเวช. (2557). *ตัวละครปักษ์ในวรรณคดีสันสกฤต: กรณีศึกษาราวณะ ในรามายณะฉบับวาลมิกิ*. กองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญทริกา บุญโญ. (2562). *ลักษณะเด่นของตัวละครราวณะในปดุมจรียะของ วัฒนสุริ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]*. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).
- วุฒินันท์ ชัยศรี. (2554). *พรหมจักร: การศึกษารามเกียรติ์ฉบับล้านนาในฐานะ วรรณคดีชาดก [วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]*. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).

- ศิวพร จิตะฐาน. (2522). *รามเกียรติ์: ศึกษาในแง่การแพร่กระจายของนิทาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).
- สมพร สิงห์โต. (2517). *ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกิและรามเกียรติ์* พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 [วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).
- หรรษา ตังสุวรรณ. (2548). *บทบาทสตรีในรามเกียรติ์: ศึกษาเปรียบเทียบนางสีดา* ของอินเดียและไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR).
- Chandra, K. R. (1970). *A Critical study of Paumacariyam*. Research Institute of Prakrit, Jainology and Ahimsa Vaishali.
- De Clercq, E. (2005). The Paūmacariya - Padmacarita - Paūmacariu: the Jain Rāmāyaṇa-Purāṇa. In P. Koskikallio & Ježic Mislav (Eds.), *Epics, khilas, and puranas: continuities and ruptures; Proceedings of the third Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Puranas* (pp. 597-608). Croatian Academy of Sciences and Arts.
- De Clercq, E. (2010). Jaina Jaṭāyus or the story of King Daṇḍaka. In N. Balbir (Ed.), *Svasti: essays in honour of Prof. Hampa Nagarajaiah for his 75th birthday* (pp. 168-175). K.S. Muddappa Smaraka Trust.
- De Clercq, E. (2011). A Note on Sītā as Rāvaṇa's Daughter in the Jain Rāmāyaṇas. *Journal of Vaishnava Studies*, 20(1), pp. 197-207.

- De Clercq, E. (2013). Karman and compassion: Animals in the Jain Universal history. In F. Ferrari & T. Dähnhardt (Eds.), *Charming beauties and frightful beasts non-human animals in South Asian myth, ritual and folklore* (pp. 129-146). Equinox Publishing.
- De Clercq, E. (2015). Śūrpaṇakhā in the Jain Rāmāyaṇas. In M. Brockington & J. Brockington (Eds.), *Rejection and response in the Rama tradition: the Portrayal of secondary women* (pp. 18-30). Routledge.
- Goldman, R. P. (1990). *The Ramayana of Valmiki: An epic of ancient India V.1 Bālakāṇḍa*. Motilal Banarsidass Publishers.
- Jain, H. (2006). Literature of Jainism. In S. K. Chatterji (Ed.), *The cultural heritage of India Vol. V: Languages and literatures* (pp. 152-163). The Ramakrishna Mission Institute of Culture.
- Jaini, P. S. (2000). *Collected papers on Jaina studies*. Motilal Banarsidass.
- Jaini, P. S. (2001). *The Jaina path of purification*. Motilal Banarsidass.
- Kulkarni, V. M. (1990). *The story of Rāma in Jain literature*. Saraswati Pustak Bhandar.
- Monier-Williams, M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary: Etymologically and philologically arranged with special reference to Cognate indo-european languages*. The Clarendon Press.
- Shah, U. P. (1987). *Jaina-rūpa-maṇḍana*. Shakti Malik.
- Wiley, K. L. (2006). *The A to Z of Jainism*. Vision Books.